श्यावाश्व आत्रेयः।मरुतः। जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

प्र शर्धाय मारुताय स्वभानव इमां वाचमनजा पर्वतच्युते।
धर्मस्तुभे दिव आ पृष्ठयज्वने द्युम्नश्रवसे महि नृम्णमर्चत॥ ५.०५४.०१

स्वभानवे- स्वप्रकाशाय। पर्वतच्युते- गिरिच्यावकाय। धर्मस्तुभे- धर्मस्थितिकराय। दिवः- अन्तरिक्षादागताय। पृष्ठयज्वने- उत्कृष्टसङ्गतिकारकाय। द्युम्नश्रवसे- अतीन्द्रियज्योतिःश्रुतिसम्पन्नाय। मारुताय शर्धाय- मरुद्गणाय। महि- महत्। नृम्णम्- वीर्ययुक्तं हविः। प्र- प्रकर्षेण। अर्चत- समर्पयत ॥१॥

प्र वो मरुतस्तविषा उदन्यवो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः।
सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽवना परिज्रयः॥ ५.०५४.०२

मरुतः- हे वायुविशेषाः प्राणविशेषा वा। वः- यूयम्। तविषाः- दीप्ताः। उदन्यवः- उदकेच्छवः। वयोवृधः- अन्नवर्धकाः। अश्वयुजः- रथे गौराश्वयोक्तारः। परिज्रयः- वेगवन्तः। त्रितः- स्थानत्रयस्थितः। विद्युता- तडिता। सं दधति- सङ्गच्छते। वाशति- शब्दयति। परिज्रयः- परितो गन्त्र्यः। आपः। अवना- भूमौ। स्वरन्ति- अधः पतन्ति ॥२॥

विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो वातत्विषो मरुतः पर्वतच्युतः।
अब्दया चिन्मुहुरा ह्रादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदौजसः॥ ५.०५४.०३

विद्युन्महसः- तडिता महान्तः। नरः- नेतारः। अश्मदिद्यवः- अश्मसारबलाः। वातत्विषः- चलदर्चिषः। पर्वतच्युतः- मेघच्यावकाः। अब्दया मुहुः- उदकानां दातारः। ह्रादुनीवृतः- ह्रादुन्या अशनेः प्रवर्तकाः। स्तनयदमाः- गर्जनोपेताः। रभसा- वेगेन। उदोजसः- उद्धतबलाः। मरुतः ॥३॥

Dr. Rangani

व्य१क्तून्रुद्रा व्यहानि शिक्वसो व्य१न्तरिक्षं वि रजांसि धूतयः।

वि यदज्राँ अजथ नाव ईं यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिष्यथ॥ ५.०५४.०४

रुद्राः- रुद्रजाः। अक्तून् अहानि- रात्रिंदिवम्। शिक्वसः- शक्ताः। अन्तरिक्षम्। वि अजथ- विशेषेण कम्पयथ। रजांसि- लोकान्। धूतयः- कम्पयन्तः। अज्रान्- मेघान्। वि अजथ- विशेषेण कम्पयथ। नावः- नौकाः। ईम्- एतं समुद्रम्। यथा- यथा तारयन्ति तथा। दुर्गाणि- अन्तरायान्। वि- विशेषेण तारयन्ति। मरुतः। नाह- नैव। रिष्यथ- हिंसथ॥४॥

तद्वीर्यं वो मरुतो महित्वनं दीर्घं ततान सूर्यो न योजनम्।

एता न यामे अगृभीतशोचिषोऽनश्वदां यन्न्ययातना गिरिम्॥ ५.०५४.०५

हे मरुतः। वः- युष्माकम्। तत्। वीर्यम्। दीर्घं- दीर्घम्। महित्वनम्- महिमानम्। सूर्यः। योजनम्- योगम्। न- इव। ततान- विस्तारयति। एताः- अश्वाः। न- इव। यामे- मार्गे। अगृभीतशोचिषः- अगृहीततेजस्काः। अनश्वदाम्- अप्राणदम्। गिरिम्- गिर्युपलक्षितजडोन्मुखभावनम्। नि- नितराम्। अयातन- हतवन्तः॥५॥

अभ्राजि शर्धो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेव वेधसः।

अध स्मा नो अरमतिं सजोषसश्चक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम्॥ ५.०५४.०६

वेधसः- विधायकाः। मरुतः। शर्धः- भवतां गणः। अभ्राजि- भ्राजते। अर्णसम्- उदकवर्धितमुदकाकर्षकं वा। प्रकृतिशक्तिधाराजनितं तद्वर्धकमित्याध्यात्मिके। वृक्षम्- तरुम्। भौमभोगमित्याध्यात्मिके। कम्पनेव- कम्पकाः सन्तः। मोषथ- ताडयथ। आध्यात्मिके भौमभोगवासनं विगमयथेति भावः। अध- अपि च। नः- अस्मभ्यम्। सजोषसः- समानप्रीतयः। अरमतिम्- विरक्तिं प्रति। यन्तम्- सरन्तमध्यात्मसाधकम्। सुगम्- शोभनमार्गेण। अनु नेषथ- अनुनयथ॥६॥

न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्रेधति न व्यथते न रिष्यति।

Dr. Rangaji

नास्य राय उप दस्यन्ति नोतय ऋषिं वा यं राजानं वा सुषूदथ॥ ५.०५४.०७

यम्। ऋषिम्- सूक्ष्मदर्शिनम्। राजानम्- नृपं वा। सुषूदथ- प्रेरयथ। सः। न। जीयते- जीर्णतां याति। हे मरुतः। न। हन्यते- वध्यते। न। स्रेधति- क्षीयते। न। व्यथते- व्यथां गच्छति। न। रिष्यति- हिंस्यते। अस्य- एतस्य। रायः- सम्पदः। न। उप दस्यन्ति- उपक्षीयन्ते। न। ऊतयः- रक्षाः। उपक्षीयन्ते ॥७॥

नियुत्वन्तो ग्रामजितो यथा नरोऽर्यमणो न मरुतः कवन्धिनः।

पिन्वन्त्युत्सं यदिनासो अस्वरन्व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा॥ ५.०५४.०८

नियुत्वन्तः- ज्ञानतृष्णाप्रतीकगौराश्वाः। ग्रामजितः- शत्रुसङ्घजेतारः। यथा। नरः- नेतारः। अर्यमणः- दातारः। न- च। मरुतः। कवन्धिनः- उदकवन्तः। इनासः- स्वामिनः। उत्सम्- उदकेन। पिन्वन्ति- प्यायन्ति। मध्वो अन्धसा- मधुरोदकेन। पृथिवीम्- भूमिम्। वि- विशेषेण। उन्दन्ति- क्लेदनं कुर्वन्ति ॥८॥

प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्रयद्भ्यः।

प्रवत्वतीः पथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः॥ ५.०५४.०९

इयम्- एषा। पृथिवी- भूमिः। मरुद्भ्यः। प्रवत्वती- विस्तीर्णा भवति। प्रयद्भ्यः- प्रसरद्भ्यः। द्यौः। प्रवत्वती- विस्तीर्णा भवति। अन्तरिक्ष्याः पथ्याः- अन्तरिक्षमार्गाः। प्रवत्वतीः- विस्तीर्णा भवन्ति। जीरदानवः- क्षिप्रदानाः। पर्वताः- मेघाः। प्रवत्वन्तः- विस्तीर्णवन्तः ॥९॥

यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उदिते मदथा दिवो नरः।

न वोऽश्वाः श्रथयन्ताह सिस्रतः सद्यो अस्याध्वनः पारमश्नुथ॥ ५.०५४.१०

सभरसः- सहबलाः। स्वर्णरः- सर्वनेतारः। मरुतः। उदिते सूर्ये- सूर्योदये। दिवः- द्युलोकस्य। नरः- नेतारः। मदथ- सन्तुष्टा भवथ। वः- युष्माकम्। अश्वाः- तुरगाः। सिस्रतः- सरन्तः। न।

Dr. Rangaji

श्रथयन्त- श्लथयन्ति। सद्यः- क्षणेन। अस्य- एतस्य। अध्वनः- मार्गस्य। पारम्। अश्नुथ- व्याप्नुथ ॥१० ॥

अंसेषु व ऋष्टयः पत्सु खादयो वक्षस्सु रुक्मा मरुतो रथे शुभः।
अग्निभ्राजसो विद्युतो गभस्त्योः शिप्राः शीर्षसु विततता हिरण्ययीः॥ ५.०५४.११

अंसेषु- स्कन्धेषु। वः- युष्माकम्। ऋष्टयः- आयुधानि। पत्सु- पादेषु। खादयः- कटकाः। वक्षःसु। रुक्मा- हिरण्मया हाराः। मरुतः। रथे। शुभः- शोभमाना आपः। अग्निभ्राजसः- पावकदीप्ताः। गभस्त्योः- हस्तयोः। विद्युतः- तडितः। शीर्षसु- शिरःसु। हिरण्ययीः- हिरण्मय्यः। शिप्राः- उष्णीषमय्य इति सायणः। विततः- विस्तृताः ॥११ ॥

तं नाकमर्यो अगृभीतशोचिषं रुशत्पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ।
समच्यन्त वृजनातित्विषन्त यत्स्वरन्ति घोषं विततमृतायवः॥ ५.०५४.१२

अर्यः- गन्तारः। तम्। अगृभीतशोचिषम्- अगृहीततेजसम्। रुशत्पिप्पलम्- ज्वलद्भौमभोगम्। पिप्पलो भौमभोगप्रतीकः। नाकम्- सुखविशेषम्। मरुतः। वि- विशेषेण। धूनुथ- कम्पयथ। प्राणविशेषा उपासनेन भौमभोगवासना विगमयन्तीति भावः। वृजना- बलानि। समच्यन्त- लभध्वे। अतित्विषन्त- अतिदीप्ता भवथ। ऋतायवः- प्रकृतिनियतिभूतसत्यकामाः। विततम्- विस्तृतम्। घोषम्। स्वरन्ति- शब्दयन्ति ॥१२ ॥

युष्मादत्तस्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्यो३ वयस्वतः।
न यो युच्छति तिष्यो३ यथा दिवो३ऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणम्॥ ५.०५४.१३

युष्मादत्तस्य- युष्मद्दत्तायाः। विचेतसः- विशेषप्रज्ञावत्याः। वयस्वतः- अन्नवत्याः। रायः- सम्पदः। रथ्यः- स्वामिनः। स्याम- भवेम। मरुतः। यथा। दिवः- नभसः। तिष्यः- सूर्यो न च्यवते तथा। यः- युष्मद्दत्ता सम्पत्। न युच्छति- न च्यवते। अस्मे- अस्मासु। सहस्रिणम्- अनन्तम्। रारन्त- रमयत ॥१३ ॥

Dr. Rangani

यूयं रयिं मरुतः स्पार्हवीरं यूयमृषिमवथ सामविप्रम्।

यूयमर्वन्तं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम्॥ ५.०५४.१४

मरुतः। यूयम्। स्पार्हवीरम्- स्पृहणीयवीरयुक्ताम्। रयिम्- दानयोग्यसम्पदम्। दत्त। यूयम्। सामविप्रम्- सामगायकं मेधाविनम्। ऋषिम्- सूक्ष्मदर्शिनम्। अवथ- रक्षथ। यूयम्। भरताय- भरणकुशलाय। अर्वन्तम्- प्राणतुरगम्। वाजम्- अन्नं प्रयच्छथ। यूयम्। श्रुष्टिमन्तम्- सुखवन्तम्। राजानम्- नृपम्। धत्त्थ- धारयथ ॥१४॥

तद्वो यामि द्रविणं सद्यऊतयो येना स्वर्ण ततनाम नॄँरभि।

इदं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा शतं हिमाः॥ ५.०५४.१५

येन- यया। स्वः- सूर्यः। न- इव। नॄन्- मनुष्यसमूहम्। अभि- अभितः। ततनाम- विस्तारयामः। सद्यऊतयः- सद्योगमना वयम्। वः- युष्माकम्। तत्- ताम्। द्रविणम्- सम्पदम्। यामि- गच्छामः। यस्य। तरसा- बलेन। शतं हिमाः- शतसंवत्सरान्। तरेम। इदम्- एतम्। मे- मम। वचः- मन्त्रम्। मरुतः। सु- सुष्ठु। हर्यत- कामयथ ॥१५॥

Dr. Rangaji